

Puskin és a magyar olvasó

Irtta Keresztúry Dezső

A KÖLTŐK azáltal valóban halhatatlanok, hogy műveik minden pillanatban újjászülethetnek s akkor élnek igazán, ha műveik egy-egy új lélek rajongó élményében valóban újjászületnek. Puskin költői nagyságát az teszi számunkra kétségtelenné, hogy műveiben megvan az újjászületésnek ez a csodálatos lehetősége és ereje.

Azt a képet szeretném felidézni, amely bennünk, magyar olvasóiban Puskin egyéniségéről és alkotásáról él. Azt szeretném elmondani, mit jelent nekünk, mai embereknek a költő és műve. Első személyben beszélek, de nemcsak a magam nevében. Ahogy Puskin az én élményemmé vált, tudom, hogy magjában úgy vált élményévé a magyar olvasóközönség javának is.

Puskin először egy hatalmas, mozgalmas, romantikus regény lapjairól lépett elém. Már a regény címe is szép volt, elragadó, távoli és közeli egyszerre: „Szabadság a hó alatt“. Szerzője, Jókai színes és izgalmas látományban idézte fel Puskin hazájának, a múlt század eleji Oroszországnak képét; a fővárost, amely akkor volt kibontakozóban s ragyogó felszíne alatt iszonyatos örvények,

a nyomor s. a forradalom leg-sötétebb mélységei kavarogtak, meg a vidéket, a távoli, romantikus orosz tájakat, ahol mint a hó alatt, a cári Oroszország jeges felszíne alatt, csak lán-goló szívekben s elnyomott tömegekben, bimbózott a szabadság hóvirága. Költők és fezőrök; rögeszméktől hajtott különcök s önfeláldozó hősiek emberbarátok, a forradalom elszánt katonái és fanatikus ideológusai adtak találkozt azokon az összejöveteleken, amelyeken feltűnt egy nem szép, de lán-goló lélekkel tüzes sudár fiatal-ember, a költő, aki egyaránt otthonos volt a kiváltságosak, a nép, az arisztokraták s a művészek között, aki külső megjelenésével arszlán volt, hölgyek elkényeztetett kedvence, ifjú lányszívek álomlovagja, szívével, eszével viszont az elnyomottak s hallgatásra kényszerítettek embere. Alakját nemcsak a szellem különös ragyogása, hanem a nagy szerelmes izgató légköre is vette körül. S mégis ami legjobban s legerősebben megragadta képzeletemet a költőben, a szabadsághős ragyogó lelkesedése s tiszta hősiessége volt. Azé a szabadsághőse, aki összeesküdött, lázadt s a Szabadsághoz írt ódát

jaért száműzetésre ítéltetett. Így élt emlékezetemben sokáig.

Aztán igyekeztem megismerni műveit. A hozzájuk vezető út nem volt könnyű. A magyar olvasónak máig is szinte áthághatatlan akadályt jelent az orosz nyelv, amelynek tanítására évtizedeken át senki sem gondolt nálunk; a nyelv tudása nélkül pedig alig ismerhetjük meg a maguk teljes valóságában az olyan típusú költőket, mint Puskin is, akiknek költészete együtt él, lélekezik a szavak színével, ízével, légkörével. Volt néhány magyar fordításom s köztük nem egy formás, ápolts, csiszolt, sőt egy remekbe készült is: Bérczi Károly „Anyégin”-je. De a fordításokon át mégis csak úgy tűnt elém a költő, mintha homályos üvegen, fátyolok mögött látnám. A homályt úgy akartam eloszlatni, hogy több nyelv tolmácsolásával közeledtem feléje s így izgalmas visszakövetkeztetéssel, áttételekkel rekonstuáltam mintegy a különféle változatokból az eredetit.

KEZDETBEEN tehát inkább a nyelv eleven színétől független mondanivalók kötötték le figyelmemet: az írói magatartás, amely Puskin műveiben kibontakozott, a lélekállapot, amely bennük kifejezést nyert s a gondolatrendszer, amelynek

inkább csak elemeit s körvonalait vehettem ki. Ekkor azt hittem, Byron orosz gyermeke áll előttem. Annak a nagy kiábrándultságnak, életunalomnak egy keleteurópai kifejezője, amely a spleenes és démoni lord műveiből kilángolva felgyújtotta egész Európa akkoriban modern lelkeit. Mintha témáink is azonosak lettek volna: a hazug civilizációt megűtált vagy ellene támadó komplex hősök, a romlatlan Közékelet tájai és alakjai, a világot megvető undor s a belőle felszárnyaló szabadságvágy. S igen rokonnak tetszett költői előadásmódjuk is, az a játékos, komolyságot gúnnyal, forró érzést hideg iróniával vegyítő tónus, amely akkor születik, amikor a költő nemcsak tárgyával, de önmagával is játszik s nem csak ellenfeleiből, de a maga érzéseiből is hajlandó gúnyt üzni. Világi költő ez a javából, gondoltam s amikor híres költeményét olvastam, amelyben hádat üzent a tömegnek s a költő egyéniség mindenek felett álló szabadságát hangsúlyozta kamaszos önérzettúltengéssel, azt hittem, hogy benne találhatom meg a magam lázadó hajlaimainak igazi eszményét. Mert — amint mondtam — emellett hősnek is látszott, lovagnak, aki nem ijed meg a maga árnyékától, véleményét megmondja feljebbvalóinak is, igaz-

Keresztury

KERESZTURY DEZSŐ

Szabó Vladimír rajza

ságáért kész kardot is rántani s egy hölgy becsületéért gondolkodás nélkül odadobja életét.

IGAZ VOLT ez a kép? Mentől jobban elmerültem Puskin műveibe, annál jobban rájöttem arra, hogy inkább csak a felszín igazságát tartalmazta. Pontosan emlékszem arra megdöbbent élményre, amelyben akkor volt részem, amikor másodszor, már érettebb fővel elolvastam a „Cigányok”-ról szóló költeményét, amelyet Jókai saját fordításában fűzött regényéhez; mert hiszen a könyvben nagyon sok szó esik a költemény főalakjáról, Alekóról, akiben a regény szerelmes lányszíveinek biztos ösztöne ráismert a költő önarcképére. Ez az Alekó, Anyegin egyszerűbb s ezért tisztább képletű rokona, szintén megútálja az előkelő élet ürességét és kötöttségét; szabadságra vágyva s szerelmét követve egy cigánykaravánhoz csatlakozik. De a szabadságot csak önmaga számára tudja megkövetelni, a rabtartó igényével köti magához szerelmét, s mikor az a maga szabadságával akár élni, megöli kedvesével együtt. A költemény itt sajátos fordulatot vesz. A cigányok dermedten nézik a véres tett szereplőit, aztán eltemetik a halottakat s szóval tovább indulnak. A leány apja így búcsúzik Alekótól:

„Kevély ember, hagyj minket el!
Vadok vagyunk mi. Nem köt el
Törvény; nem ölünk, büntetünk.
Vér, sóhajlás nem kell nekünk;
De a gyilkos sem jó velünk.
Szilaj sorsunkba nem születve,
Szabadság csak magadnak kell,
Szabad bennünket rémületbe
Ejt. A mi népünk ősi kedve
Jó és szelíd. De te kevély
És rossz-szívű: maradj itt el,
Soká élj, béke legyen szívedbe!”

Mi történik itt? A költészet és lélektörténet nyelvére lefordítva: a byronizmus önmaga ellen fordul s önmaga felett tart ítéletet. A természet szava, az ősi, mélyebb s igazabb, mert az egyén önkénye és hybrise felett álló törvény szava győz az irodalmi divaton. S ezen az úton jutottam el Puskin költészetének lényegéhez.

A TERMÉSZET súgta legszebb műveit. Nem a romantikusok természete, az a színes kulissza, amelyet az emberektől s a világtól elvadult nagytermészetek állítottak fel a maguk parádés szenvedélyeinek festői háttéréül, nem a magány, a vadregény, az embertelen táj természete, hanem az emberi vidékeké, az ember igazabb valójában megszólaló örök törvényé és tisztaságé. Amikor megtalálta igazi önmagát, a stílus, költői dísz, pompa már teljesen eltűnt műveiből: egyszerűen szólt, ahogy a világ, az élet ősi, hamisítatlan s zavar-talan dolgai szólnak. A csak

fordításban hozzáférhető nagy költőket prózai műveik vagy legalább is epikai jellegű munkáik alapján szokás megítélni. Puskin is a magyar közönség nagy része elbeszéléseiből: A kapitány leányából s társaiból, esetleg operává feldolgozott műveiből, a Pique Dame-ból s Borisz Godunov-ból s legjobb esetben az Anyégin-ből ismeri. Tagadhatatlan, hogy kitűnő prózairó, érdekes drámaíró is volt ő s biztos, hogy az „Anyégin“ egyik mesterműve. Mégis az az érzésem, legmélyebb valójában lírai költeményeiből ismerhetjük meg őt. Miben áll ezeknek a költeményeknek varázsa. Nem a nagy indulatok vagy eszmék gigantomachiájában, nem is elsősorban a forma és kifejezés kristályos ragyogásában. Verselésük sokszor pongyola s témájuk nem egyszer szinte köznapinak látszik: egy levél, egy emlék, egy tájrészlet, egy préselt virág s hasonló apróságok. Ami elragadóvá teszi őket, az a felülmúlhatatlan közvetlenség, amit megmagyarázni nem, legfeljebb átélni lehet. Mi magyarok itt elég könnyű helyzetben vagyunk, mert a mi irodalmunké az a költő, aki a világ-irodalomban szinte egyedül rokonítható Puskinnal: Petőfi. Mindkettőjük költészetében egyformán elragadó természetességgel lép át az élet a költészetbe.

Ez is egyik oka nyilván annak, hogy Puskin költészete olyan könnyen megtalálta az utat a magyar költőkhöz. Már a kortárs magyarok hallottak róla; költészetének egyre erősödő hatása figyelhető meg a XIX. század folyamán s a századfordulóban egész Puskin-rajongó kör alakul ki irodalmunkban. Ekkor készül az Anyégin említett fordítása: a magyar fordítás-irodalom egyik legszebb gyöngye:

De nemcsak a hang vonzotta a magyar költőket hozzá; vonzotta a műveiben ábrázolt élet rokonsága is. Az Anyeginben, tündéri realizmussal leírt orosz vidéki élet képeit akár az egykorú magyar életből is meríthették volna. Anyégin lélekállapota pedig híven tükröztethette a századvégi magyar értelmiség egy rétegének problémáit. Legnagyobb költőnk fia, a magyar költői realizmus első mestere, Arany László, Anyegin nyomán talál rá a maga legigazibb hangjaira.

DE VAN valami még ennél is mélyebb rokonság közte s a magyar költők java közt. Keleteurópai költők mind, akik egy ellenálló közegben képviselték korszakuk s az emberiség legjelentékenyebb eszméit s legforróbb érzéseit. Éppen azért, mert ellentétben állottak környezetükkel, lett művük tö-

redékes, egyenetlen; de ezért lett sokkal teltebb, keményebb, ragyogóbb s robbanó feszültségekkel terhesebb is, mint nyugati kortársaiké. Dosztojevszkij, mikor végignézett népének nagy íróin, Puskit is a „skitaleo“-ekhez, a hazájukban otthont nem lelő nyugtalan s bolygó lelkekhez sorolta. Tudjuk, hogy forradalmár volt s csak véletlenek mentették meg a forradalmi mártíriumtól, a dekabris-

táknak jutott hóhérkötéltől, a szibériai száműzetéstől. Enyhébb száműzetésben s élete végéig való cenzúrában azonban neki is volt része. Feljegyezték róla, hogy egész életében nyugatra vágyott, mert nem tudott megbékülni hazája állapotával. De mégis ő volt az első s mindenesetre egyik legnagyobb orosz költő, aki halhatatlanná tette népe nevét, jellemét, életformáit, szellemét.

Bordal

Puskin verse

Miért hallgattok cimborák?
 Poharak, dalok, zengjetek! Tűzzed
 Részeg szívedre a kis, gyenge szűzek
 S a forró hitvesek szép mámorát
 Mint a virágot! Igyunk!
 S dobjuk a sűrű
 Borba a gyűrű
 Bilincseit! Igyunk!
 Fenékgig, hé! Itt csalni nem lehet!

Most a muzsákra mind a kelyheket!
 Igyunk az értelemre! Erre a napra!
 Nézzétek: már jön a piros hajnal
 S a vak bölcsesség pislá, gyatra
 Mécse kialszik néma jajjal,
 Kialszik benned, bennem —
 Előtted alszik ki: szellem!

Fordította Zilahy Lajos